

Др Глигор СТАНОЈЕВИЋ

ЈЕДАН ПРИЛОГ О ШЋЕПАМУ МАЛОМ

У својој монографији о Шћепану Малом обухватио сам све догађаје из историје Црне Горе од његове појаве до смрти. Многе непотребне детаље нијесам саопштио, јер би то разбијало сажетост и јасноћу студије. Када сам писао тај рад нијесам знао за извјесне чињенице које сам сада пронашао у Државном архиву у Венецији. Ти нови подаци ни у чему не мијењају ниједан мој закључак, али их је потребно саопштити, јер се из њих много боље виде неке појединости из односа великих сила. Ти односи изазвани су појавом Шћепана Малог у Црној Гори. И баш због тога што се о Шћепану толико интересовала европска дипломатија, вриједи изнијети те појединости. Не постоји ниједна личност из историје Црне Горе до краја XVIII вијека за коју је владало толико интересовање на европским дворовима, и због које је дошло до тако живе дипломатске активности, као што је то случај са Шћепаном Малим. На тај начин Црна Гора је стекла извјестан углед, иако се о њој у европским пријестоницама говорило у вези са појавом Шћепана Малог. У Венецији, Бечу и Цариграду владало је живо интересовање за ову личност.

Република на чијој се територији Шћепан Мали појавио и започео своју каријеру имала је озбиљне разлоге да предузме мјере против њега. Млетачки Сенат је врло озбиљно схватио појаву Шћепана Малог. Средином новембра 1767 Сенат је наредио генералном провидуру да изда проглас на српском језику, „којим би се забрањивало свим нашим поданицима под (пријетњом) најстроже казне, као прекршај против државе, да не држе непотребне зборове у корист непознатог, нити у границама, нити ван ње, и да не пружају никакву помоћ и заштиту истом.“ Ова сенатска одлука достављена је провидуру брзим бродом.

Истога дана Сенат је одлучио да пише баилу у Цариград да предузме кораке код Порте. Сенат му наређује да демантује вијести скадарскога паше о Шћепану и да објасни Порти да Република није предузела никакве војне мјере против њега, „само из разлога да не би употребљавала оружје против поданика Отоманске порте, који од ње зависе“. Команданту Јадрана наређено је да се са расположивим бродовљем одмах упути у Боку Которску и да се придружи генералном провидуру, да га помогне фло-

том уколико провидур то буде захтијевао. О упутствима генералном провидуру обавијештен је и ванредни провидур у Котору којему је наређено да се у свему придржава упутстава генералног провидура.¹

Десет дана касније, претресајући питање Шћепана Малога, Сенат је поново наредио генералном провидуру да изда проглас против њега и да настоји да уклони Шћепана са млетачке територије. Посебно је провидуру скренута пажња да добро мотри на православне у Боки Которској, који су најватреније Шћепанове присталице. Истога дана Сенат је доставио баилу у Цариград посљедње извјештаје генералног провидура у Далмацији, како би био информисан и у случају потребе могао сузбити какве неповољне вијести на Порти.²

Према упутству Сената, крајем децембра 1767 баило је појетио великог везира и објаснио му мјере које је Република предузела против Шћепана. У меморијалу предатом Порти баило истиче да се о непознатој личности не зна ко је ни одакле је, и да је генерални провидур сазнао за догађаје када се у Маинама и Црној Гори проширила вијест о „руском цару“. Даље баило наводи да је све појединости о непознатој личности Порта могла сазнати од својих функционера, „али због савршене хармоније и доброг сусједства између двије државе, приличи да је она (Порта) упозната са осјећањима Републике у овим догађајима и мјерама које је Република предузела у погледу својих поданика“. Баило је указао Порти на мјере које је Венеција предузела против својих поданика у Боки Которској.

Ускоро послите аудијенције код везира баило се нашао са руским амбасадором Обресковом и са њим разговарао о Шћепану Малом. Обресков му је саопштио да је појава непознатог у Црној Гори „un ragiro“, владике Црне Горе. Руски посланик је додао да је добио писмо од владике Саве, у коме је неколико неразумљивих и нејасних Шћепанових фраза писаних језиком који није ни руски ни српски. Такође је Обресков казао баилу да је одговорио владици Сави и запријетио да ће руски двор обуставити сваку даљу помоћ Црној Гори уколико не протјерају непознатог из Црне Горе.³

Међутим, на Проти су врло хладно примили баилово објашњење. Средином јануара 1768 баило је писао Сенату да у Цариграду с презрењем гледају на све мјере које је Република предузела против Шћепана. Дакле, на Порти се није много вјеровало Венецији.

¹) Archivio di Stato, Venezia (— A. S. V.) Deliberazioni senato rettori f. 319. 1767 18 novembre in Pregadi.

²) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 319, 1767 26 novembre in Pregadi.

³) A. S. V. Senato secreta III b. 213. Pera di Constantinopoli, 2 genaro 1768 и прилог уз извјештај: Copia di memoria presentata alla Porta, li 24 decembre 1767.

Сви покушаји Републике да отрује или уклони Шћепана са своје територије остали су безуспјешни. Велико одушевљење међу православнима у Боки Которској и Далмацији приморало је Сенат да се озбиљно позабави тим стањем. Венеција се нашла у положају да се бори против својих поданика и турског подозрења. Млетачке изјаве лојалности према Порти нијесу у Цариграду постигле жељене резултате, јер су формално постојале извјесне чињенице које су Порти изгледале врло сумњиве или нејасне. Сама чињеница да је Шћепан започео своју каријеру на млетачкој територији, на којој се стално налазио, за Порту је био доказ да ту нијесу чиста посла.

Почетком фебруара 1768 Сенат је донио неколике важне одлуке, из којих се види са каквом је озбиљношћу Венеција гледала на нека питања у вези са Шћепаном Малим. Велико врење међу православнима на млетачкој територији пријетило је да доведе до озбиљнијих акција. Зато је наређено генералном провидуру да добро наоружа Котор и Будву, да од Грбљана формира један наоружани одред и да на одређеним мјестима постави стражу, како би се млетачким поданицима спријечио додир са Шћепаном и Црногорцима, и да се „прекине сваки договор како с једним тако и са другима“. Истога дана Сенат је наредио генералном провидуру мора да у случају потребе, на захтјев генералног провидура Далмације, достави овоме лађе и милицију.

Узимајући озбиљно одушевљење православног становништва на својој територији и бојећи се да се оно не прошири, Сенат је наредио претсједнику и капетану Каподистрије (Копер) да добро пази на православне поданике у Истри и да одмах ухапси сваког сумњивога.

Из ових одлука јасно се види да је Венеција из офанзиве прешла у дефанзиву. Мјесто да отрује или протјера Шћепана са своје територије, Сенат доноси одлуку о утврђењу Котора и Будве. Увиђајући слабост и недовољност аргумената којима је могао убиједити Порту у своју добронамјерност и пријатељство према њој, Сенат је истога дана поред осталих одлука ријешао да пише баилу у Цариград. У инструкцији баилу налаже се да сузбије евентуалне нетачне доставе скадарскога паше и објасни Порти да Венеција није оружјем интервенисала против својих поданика због тога што би у исто вријеме морала да се бори и против султанових поданика, који су исто тако Шћепанове присталице.⁴

Почетком марта драгоман Рали посјетио је реис-ефендију и предао му нови меморијал у коме се истиче да су извјештаји турских паша о мјерама које је Венеција предузела против Шћепана злонамјерни и неистинити. Прије него што је прочитао меморијал, реис-ефенди је отворено казао драгоману да су за појаву Шћепана Малог одговорни Млечани и да је све то започело

⁴) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 321, 1768 10 marzo in Pregadi.

у њиховој земљи. Реис је обећао да ће меморијал поднијети ве-зиру и султану и да ће чињенице изнијете у меморијалу упоре-дити са извјештајима турских паша.⁵ Као што се види из овог баиловог писма, кредит Венеције на Порти стално је падао, иако се Сенат искрено борио против Шћепана Малог.

Сваки даљи успјех Шћепана у Црној Гори био је удар за Млечане. Када је Шћепан притворио владику Саву и његове при-сталице, Сенат је схватио да се Шћепан коначно учврстио на власти. Зато је Сенат наредио генералном провидуру да због др-жавних интереса, као и из обзира према Порти, треба протјерати Шћепана са млетачке територије. Али ни овај пут, као ни рани-је, Република није могла предузети конкретне мјере против Шћепана. Ово упутство генералном провидуру у препису достав-љено је баилу у Цариград, што је имало да му послужи као ар-гуменат пред Портом.⁶

Сви ови догађаји у Боки Которској изазвани појавом Шће-пана Малог ставили су млетачке власти у Далмацији пред озбиљ-не проблеме. Генерални провидур донио је неколике мјере који-ма је донекле обуздао одушевљење православних у Боки и Дал-мацији. Завео је путне исправе и успио да Шћепанов успјех ло-кализује само у три општине: Поборе, Маине и Брајиће. Такође је забранио Црногорцима улаз у град, али трговина између Цр-не Горе и Боке није прекинута. Сенат је прихватио ову одлуку генералног провидура, напомињући му да одржавање трговачких веза не доведе до незгодних политичких посљедица.⁷

Да би на неки начин отклонио неповјерење Порте, Сенат је крајем марта наредио генералном провидуру у Далмацији да одржава добре односе са сусједним турским командантима. Баилу су достављени посљедњи извјештаји генералног провидура, ка-ко би био обавијештен и спреман да одговори на евентуалне Пор-тине замјерке.⁸

Док је Венеција морала да предузима низ мјера за заштиту своје територије од Шћепана Малог, да се бори против његових присталица и да убјеђује Порту у своју искреност, положај Ве-неције компликовао се према Аустрији и Русији. Вијест о поја-ви „рускога цара“ у Црној Гори брзо се проширила и у Бечу. По-четком децембра 1767 руски амбасадор у Бечу Димитрије Гаљи-цин посјетио је млетачког амбасадора Ренијера, који је због бо-лести лежао код куће. „Чим је ушао у моју собу, пише Ренијер, одмах ме упитао о личности онога непознатог о ком је чуо да говоре на разне начине о њему у Бечу“. Гаљин је настојао да сазна што више појединости о Шћепану Малом од млетачког ам-

⁵) A. S. V. Sen. secr. III b. 213 Pera di Constantinopoli, 2 marzo 1768.

⁶) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 321, 1768 10 marzo in Pregadi.

⁷) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 321, 1768 17 marzo in Pregadi.

⁸) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 321, 1768 17 marzo in Pregadi.

басадора, али у разговору се показало да ни Ренијер не зна више од њега и да све те вијести треба критички примити.⁹

У Бечу се за Шћепана није интересовао само руски амбасадор. Цео дипломатски кор, па чак и аустриски царско-краљевски пар, живо се интересовао за Шћепана Малог. У Бечу су кружиле разне вијести о интересантном политичком феномену у Црној Гори. И углавном страни дипломатски претставници тражили су обавјештење од свог млетачког колеге. Амбасадори Шпаније и Француске молили су Ренијера да их обавијести о Шћепану Малом. Такође и принц Кауниц дуго је разговарао са млетачким амбасадором о Шћепану Малом. Ренијеру је било јасно да се принц не интересује за Шћепана само из пуне радозналости. Млетачки амбасадор му је испричао све што је знао о Шћепану и о његовом дјеловању на млетачкој територији и у Црној Гори, као и о мјерама које је Република предузела против њега. Кауниц се, како Ренијер саопштава Сенату крајем 1767, показао задовољан обавјештењем, које је било познато цару и царици, и „да је много вјероватно да је његово распитивање код мене било на изричиту њихову жељу.“¹⁰

Вијести о појави „рускога цара“ у Црној Гори изазвале су запрепашћење у Петрограду. Руски двор предузео је све мјере да рашчисти са Шћепаном Малим. Петроградски двор ријешо је крајем марта 1768 да савјетник посланства у Бечу, Георгије Мерк, са царичином граматом и осталим инструкцијама отпутује у Црну Гору и уклони Шћепана Малог. Мерк је хитно отпутовао из Петрограда у Беч с намјером да одмах продужи пут за Венецију и даље за Котор. Али пут од Венеције до Котора Мерк није могао извести без помоћи Венеције. Зато је руски амбасадор у Бечу непосредно интервенисао код млетачког амбасадора. Почетком априла 1768 Гаљичин је посјетио Ренијера. Прво у име царице, како пише Ренијер, захвалио је на обавјештењу које је руски двор примио из Беча и Цариграда од Млечана, што је по мишљењу Гаљичина био доказ пријатељства Републике према руском двору. Послије ове захвалности Гаљичин је тражио од Ренијера да Сенат стави на располагање брод ванредном царичином емисару Георгију Мерку од Венеције до Котора. Гаљичин, према извјештају Ренијера, није му образложио циљ пута Мерка у Црну Гору, него му је само говорио о хитности његовог пута. Ренијер је био изненађен ненадном посјетом Гаљичина и његовим тражењем, тако да му ништа одређено није могао одговорити. Како је Мерк сјутрадан, односно 13 априла, намјеравао да крене за Венецију, Ренијер је истога дана по брзом куриру упутио извјештај Сенату, како би у Венецији на вријеме били обавијештени и могли заузети одређени став према руском захтјеву.¹¹

⁹) A. S. V. Dispaci di Germania b. 272, Vienna 12 decembre 1767

¹⁰) A. S. V. Disp. di Germania b. 272, Vienna li 26 decembre 1767.

¹¹) A. S. V. Disp. di Germania b. 272, Luxemburg li 12 aprile 1768.

Одмах по Мерковом доласку у Венецију Сенат је предузео погребне мјере у случају да руски изасланик и против воље Републике пређе у Далмацију. Сенат је обавијестио генералног провидура да је руски двор ријешио да у Црну Гору упути са-вјетника посланства Мерка, и налаже му да у случају његове појаве у Боки „имате да се уздржите од сваког договора с њим и да му не пружите никакву помоћ“. Да се држи овога упутства све док не добије нове инструкције.¹²

Када Мерк у Венецији није успио да добије дозволу за продужење пута у Црну Гору, Гаљичин је одмах протестовао код Ренијера. У једном подужем разговору, на неуобичајен начин и тоном не баш много дипломатским, Гаљичин је оштро пребацивао млетачком амбасадору због одбијања Сената да Мерку дозволи пут у Црну Гору. То што је Венеција урадила, тврдио је Гаљичин, практикује се као уобичајени акт куртоазије само међу варварима. Мерк се није упутио у Црну Гору са пријетњама и војском да потпали рат, „него да разувјери онај неучи народ и тиме стави Турке, Сенат и нас саме у потпуни мир“. Такав поступак, наставља Гаљичин, јесте отворени акт непријатељства. „Ви тврдите да је Република предузела такве мјере које чине излишном Меркову мисију. Због свега тога моја владарка биће изненађена и у најмању руку разљућена“. Даље Гаљичин истим тоном продужује да одржи лекцију Ренијеру. „Какав значај има ваш стални мир са Турцима да заустави једног варалицу који се настанио на вашој територији и какве разумне примједбе могу правити Турци ако тамо пође један човјек и каже Црногорцима: знајте, Петар III је мртав и ми вам више нећемо дати црквених утвара и помоћи? Дакле, усвојени разлози да нам се да негативан одговор нијесу ништа друго него празан изговор да бисте нас обманули и фактички и ријечима“. Ренијер се бранио од свих ових приговора, наводећи противразлоге због којих је Република морала тако поступити, али то није много утицало на разљућеност Гаљичина. „Ако хоћу да кажем тачно, пише Ренијер, не изгледа да је ишта увјерило кнеза Гаљичина у моје разлоге“.

Да би скренуо пажњу Гаљичина на друга питања и избјегао његова насртања, Ренијер је почео да му говори о успостављању дипломатских односа и склапању трговинских уговора између Венеције и Русије. Гаљичин је одговорио да то нема везе са овим питањем, али је додао да је руски двор вољан да успостави дипломатске и трговачке односе са Венецијом и да је царица одредила Маруџија за руског посланика код Републике.

Одмах послје овога разговора са Гаљичином Ренијер се упутио код Кауница и саопштио му разговор са руским амбасадором. Кнез му је одговорио да му намјера руског двора о упућивању једног посланика у Црну Гору није била позната.¹³

¹²) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 321, 1768 22 aprile in Pregadi.

¹³) A. S. V. Disp. di Germania b. 272, Luxemburg, le 30 aprile 1768.

Гаљичин је још једном интервенисао код Ренијера за Мерка. Почетком јула руски амбасадор дошао је у стан млетачког посланика. Гаљичин је изјавио да догађаји у Црној Гори забрињавају руски двор, и да је царица издала наређење да Мерк отпутује у Црну Гору не чекајући на дозволу Сената.¹⁴

Док је Мерк у Венецији чекао инструкције од свога двора и тражио могућности да отпутује у Котор, у Цариграду је било познато да ће у Црну Гору ускоро стићи један руски посланик. У разговору са француским амбасадором крајем маја баило је сазнао да је амбасадор обавијештен од свога колеге из Беча да ће Гаљичин упутити Мерка у Црну Гору са посебним инструкцијама, чији је садржај француским амбасадорима и у Бечу и у Цариграду остао непознат. Француски амбасадор у Цариграду изразио је мишљење баилу да Руси вјероватно имају неку тајну. Из даљег разговора са амбасадором баило је сазнао да му је познато писмо владике Саве и да је то саопштио Порти.¹⁵

Међутим, руски двор нашао је за сходно да садржај царичине дипломе коју је Мерк носио у Црну Гору дословно саопшти Порти. Млетачки баило, чим је сазнао да је Обресков предао Порти копију царичине грамате, одмах је посетио руског амбасадора да се распита о циљу Меркове мисије. Баило је настојао да сазна појединости дипломе, да би, како сам истиче, пред реис-ефендијом могао доказати да је Меркова мисија добронамјерна. Међутим, Обресков му није хтио саопштити ништа.¹⁶

Порта није узела у обзир руско обавјештење о циљу Меркове мисије у Црну Гору, него је, напротив, упутила протестну ноту Русији, оптужујући руски двор да је прихватио молбу црногорскога владике за покровитељство. У одговору Обресков се ограничио на примједбу да не може одговорити на турске оптужбе док не добије упутства од свог двора, и на крају је изразио чуђење одакле је Порта добила оваква обавјештења.¹⁷

Осим тога Порта је била увјерена да је Шћепан штићеник Русије, али ради сваке сигурности реис-ефенди позвао је драгомана руског посланства и преко њега тражио обавјештење од руског амбасадора. Обресков је изјавио да је свима познато да је Петар III сахрањен и да је он лично упутио једно писмо владици Сави са циљем да разувјери Црногорце, али то није имало много ефекта. На Порти је, како истиче баило, владало мишљење да је Русија монтирала Шћепана Малог у Црној Гори са циљем да провјери колико Петроград може рачунати на Црногорце у „случају једног отвореног рата са Турцима“.¹⁸

¹⁴) A. S. V. Disp. di Germania b. 272, Scembrun li 14 giugno 1768.

¹⁵) A. S. V. Sen. secr. III b. 213, Pera di Constantinopoli 1 giugno 1768.

¹⁶) A. S. V. Sen. secr. III b. 213, Pera di Constantinopoli 1 luglio 1768.

¹⁷) A. S. V. Sen. secr. III b. 213, Bujukdere 17 agosto 1768. Прилог уз извјештај.

¹⁸) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, Pera di Constantinopoli, 1 luglio 1768.

Док је Мерк у Венецији чекао, и у Бечу и Цариграду се интересовали о Шћепану, Венеција је и даље предузимала мјере против самозванца, али је све било касно. Шћепан се био учврстио на власти у Црној Гори. Када је напустио млетачку територију, баило је одмах у име Сената обавијестио Порту о преласку Шћепана Малог у Црну Гору. „Дакле, он је сада, стоји у баиловом меморијалу, једино у рукама поданика Узвишене Порте, која ће знати показати се спремна да ликвидира овај кужни фанатизам.“¹⁹

Такође и беглербег Румелије обавијестио је Порту да се Шћепан повукао са млетачке територије и да су Црногорци опљачкали нека турска насеља. Беглербег истиче да су то Црногорци извели у име „фанатичне идеје слободе“ на потстицај Шћепана Малог. Ова чињеница, како истиче млетачки баило, забринула је султана, који је наредио да се један велики одред бостанџија одређених за границе Пољске одмах упути на границе Албаније.²⁰

У Цариграду су схватили да се покрет у Црној Гори, који је пријетио да захвати добар дио Турског Царства, може само силом угушити. Порта је одлучила да нападне Црну Гору и предузете су све мјере да се убрзају војне припреме против Црногораца. Средином јуна 1768 баило је обавијестио Сенат да сам султан постаје нестрпљив и жели да са што већим снагама угуши покрет у Црној Гори. Порта је отворено затражила сарадњу Венеције. Реис-ефендија саопштио је драгоману „да Порта очекује од Републике потпуну сарадњу у њеним плановима да протјера варалицу и његове присталице“.²¹

Република је прихватила предлог Порте и на сједници од 21 јула Сенат је наредио генералном провидуру да сарађује са турским командантима који су одређени за напад против Црне Горе. Такође, Сенат је наредио провидуру да распореди трупе по граници, да Шћепан или ко други из Црне Горе не би могао прећи на млетачку територију.²²

Чим је баило добио упутство од Сената, 19 августа предао је меморијал Порти у коме је истакнуто да је Сенат издао заповијести генералном провидуру да пажљиво чува „излазе из Црне Горе према млетачкој територији, да би се потпуно спријечило бјекство Црногорцима, а посебно онима који су међу њима главни кривци“.²³

¹⁹) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, Pera di Constantinopoli, primo giugno 1768. Memoria 29 maggio 1768.

²⁰) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, Pera di Constantinopoli, 8 giugno 1768.

²¹) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, Pera di Constantinopoli, 15 giugno 1768.

²²) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 322, 1768 21 luglio in Pregadi.

²³) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, Bujukdere primo settembre 1768.

Међутим, велики број турске војске одређен за операције против Црне Горе изгледао је Сенату претјеран и баило је изјавио на Порти да купљење толике војске на границама Далмације „изгледа много веће него што је потреба да се покоре биједни Црногорци“. Порта се одмах потрудила да умири Млечане. У одговору на ноту Венеције реис-ефенди је истакао захвалност Сенату и подвукао да толика војска нема никакав други циљ осим да покори своје непослушне поданике.²⁴

На Порти су са нестрпљењем очекивали почетак операција против Црне Горе. У Цариград су пристизале узнемирујуће вијести. Беглербег Румелије, како је сазнао баило, обавијестио је реис-ефендију да је покрет на Балкану узео озбиљне размјере и да Шћепану помоћ стиже из сусједних провинција, па чак и из Мореје. Да се Шћепан усудио да сусједним пашама пише писма, „у пророчком стилу објављујући им велике преврате у блиској будућности“, позивајући их да им приђу, како би избјегли неумитну несрећу. Даље, беглербег је, по обавјештењу баила, писао Порти да Шћепан има доста новаца и то млетачких цекина, из чега је беглербег закључио да Шћепана тајно помаже нека хришћанска сила.²⁵ Из свих тих разлога Порта је ужурбано радила на спремању велике војске против Црне Горе. У истом вријеме Венеција је spremала знатан број трупа да покори три општине: Мајине, Поборе и Брајиће. Тако је Венеција и формално и стварно помогла Порти, иако су за дуже времена у Цариграду сумњали у искреност Венеције.

Послије неуспјелог похода на Црну Гору 1768 беглербег и босански паша, вјероватно на тражење Црногораца, обратили су се генералном провидуру с молбом да отвори тржишта Црногорцима у Боки Которској. Генерални провидур је о овом захтјеву турских паша обавијестио баила и наложио му да од Порте тражи јасно изјашњење поводом тражења турских команданата. Крајем октобра баило је предао меморијал Порти поводом овога питања. Указујући на чињеницу да је Венеција на захтјев Порте затворила границе и активно сарађивала на чишћењу своје територије од Шћепанових присталица, баило сматра да све дотле „док Узвишена Порта формално не изјави баилу да су Црногорци поново враћени у њену милост и према Републици се не обавезе да Црногорци неће наносити никакву штету на границама, не могу бити враћени у првобитну милост са млетачким поданицима“. Тражећи одређеније гаранције од Порте баило захтијева да му се преда копија султановог фермана, који би се упутио беглербегу и „у коме би јасно стајало да ће он одговарати Узвишеној Порти за сва насиља која би починили Црногорци“.²⁶

²⁴) A. S. V. Sen. secr. III f. 213. *Bujukdere primo settembre 1768.*

Прилог уз извјештај.

²⁵) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, *Pera di Constantinopoli 16 luglio 1768.*

²⁶) A. S. V. Sen. secr. III f. 213, *Pera di Constantinopoli 1 dicembre 1768.* Прилог уз извјештај. *Memoria 1768, 26 ottobre 1768.*

Још док су се турске трупе налазиле на границама Црне Горе, отпочео је руско-турски рат, који је Венецију ставио пред нове неугодности и заплете. Све до доласка Долгорукова у Црну Гору, у августу 1769, за Венецију није било тежих заплета. Али искрцавање руске мисије на Црногорском Приморју, у коме је учествовало доста млетачких поданика, поново је узнемирило Сенат. На вијест о искрцавању Руса у Спичу, Сенат је крајем августа 1769 године донио неколике важне одлуке. У упутству генералном провидуру Сенат му налаже да предузме све мјере да млетачки поданици у Боки не би учествовали на страни Руса и Црногораца, да заведе строгу контролу обале, да појача стражу на одређеним мјестима а нарочито у Боки. Предвиђајући да долазак руске мисије у Црну Гору може довести до напада Турака, Сенат је саопштио провидуру да у том случају заузме исти став као у вријеме ранијег турског похода против Црне Горе.

Искрцавање Руса у Спичу показало је Венецији да Русија намјерава да спроведе озбиљне акције на Медитерану и да вијести о доласку прве ескадре руских бродова у Средоземље нијесу гола прича. Зато је Сенат наредио своме амбасадору у Бечу да изјави Гаљизину да Венеција према мировном уговору са Портом не може примати у своја пристаништа и на острва у вријеме рата ниједан тип наоружаног брода који би оперисао против Порте.

Сенат је такође наредио баилу да саопшти Порти да је Венеција принуђена да прекине сваку везу са Црногорцима и да је то урађено због пријатељства према Порти.

Команданту Јадрана наређено је да ухвати Луку Кјуду, бродовласника, као и све остале који су учествовали у преношењу ратног материјала и остале робе из Италије у Црну Гору. У случају отпора, команданту је наређено да их одмах потопа и да што прије очисти Јадран од бродова са „страним заставама“.²⁷

По упутству Сената баило је интервенисао на Порти. Манифест Долгорукова превео је на турски и по тумачу Ралију упутио надлежнима на Порту. „Изненадио сам реис-ефендију, пише баило, јер ниједан паша није био упутио манифест у Цариград. Међутим, највећа тајна за баила је била какав је извјештај на Порту упутио скадарски паша. Баило се одмах дао на откривање тајне. Није жалио мито да би дошао до обавјештења. На крају је дознао да је паша писао у Цариград о руском искрцавању код Спича и да се у извјештају не помиње Венеција.“²⁸

У Венецији су много пазили на осјетљивост Порте и настојали да се ничим не замјере. Зато је Сенат поново средином септембра наредио баилу „не само да пресјече какво било подозре-

²⁷) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 324, 1769 31 agosto in Pregadi.

²⁸) A. S. V. Sen. secr. III f 214, Pera di Constantinopoli, 3 settembre 1769.

ње штетног тумачења, него да увјери Порту о нашем потпуном пријатељству“. Баилу су достављени извјештаји генералног провидура. Такође, провидур је обавијестио скадарскога пашу о искрцавању Руса и о мјерама које је Република предузела. Сенат је наредио команданту Јадрана да предузме потребне мјере да се „на нашој територији не догађају пристајања страних бродова или искрцавање страних личности“.²⁹

Баило, чим је добио упутство, одмах је предао један меморијал Порти, оптужујући Црногорце „за њихову злу ћуд“, напоменувши да су се Руси искрцали без икаквог отпора.³⁰

Вијести о доласку руске флоте у Медитеран изазвале су у Венецији узнемирење. Сенат је подузео дипломатске кораке код руских амбасадора у Мадриду и Бечу, као и на Порти. Када је руски амбасадор у Мадриду саопштио свом млетачком колеги да ће руска флота доћи у Средоземно Море, Сенат је средином октобра овластио свога амбасадора у Мадриду да упозна руског претставника са обавезама Венеције према Порти по 23 члану мировног уговора у Пожаревцу, по којем је Венеција обавезна да не прима у своја пристаништа ниједан страни ратни брод.

Да би умирио Порту, Сенат је наредио баилу да изјави да ће Република „побожно поштовати мировни уговор и обавезе побожно чувати“. За сваки случај Сенат је наредио команданту Јадрана да спријечи млетачке поданике да се под било каквим изговором умијешају у руско-турски сукоб.³¹

У Бечу је амбасадор Галицин увјеравао млетачког амбасадора Ренијера „да има изричито наређење царице, његове владарке, да изјави свима владарима са којима је у пријатељству да упућивање флоте у Медитеран нема други циљ осим да приреди диверзију Турцима и да неће вријеђати заставе ниједне друге силе. Такође командант флоте има изричито наређење да не узнемирава трговину и пловидбу“.³² „Али како се поуздати у слична обећања, пише Ренијер 30 децембра 1769, када истовремено постоје чињенице које млетачку владу могу компромитовати код Турака, док с друге стране, под изговором да нијесмо одржали обећање, Руси се жале да млетачки баило обавјештава Порту о свима њиховим покретима“.³³

Док су Руси оптуживали Венецију, Турци су сумњали у лојалност Републике. Извјесне чињенице формално су давале право Порти да посумња у добронамјерност Млетака. У Ливорну, млетачки поданици Скјавони дезертирали су са млетачких лађа

²⁹) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 324, 1769, 16 settembre in Pregadi.

³⁰) A. S. V. Sen. secr. b. 214. Прилог уз извјештај.

³¹) A. S. V. Delib. sen. rett. f. 324, 18 ottobre in Pregadi.

³²) Manfroni Camillo, Documenti veneziani sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo, 1770—1771, Venezia 1913 s. 10. У извјештају Ренијера од 30 септембра 1769.

³³) Исто, с. 14.

и придружили се Орлову.³⁴ Командант једне млетачке лађе, капетан Паликукја, скинуо је са брода заставу св. Марка и уздигао руску.³⁵

С друге стране, став Венеције у овом рату изгледао је сумњив Порти. Султан је преко великог везира тражио изјашњење: какве намјере има Венеција у овоме рату. По упутству Сената, баило је одговорио да је чврста одлука Венеције да се држи строге неутралности. Овом изјавом Порта се није задовољила, него је тражила јасније гаранције. Везир је тражио од Венеције да потпише једну заједничку изјаву о пријатељству и сарадњи. У извјештају од 30 новембра 1768 баило пише да је потписао заједничку изјаву да ће обадвије стране одржати мир и сарађивати у духу пријатељства.³⁶ Овом изјавом Венеција се осигурала од турских сумњицења. Али остало је још доста појединости због којих је Порта могла имати извјесну подозривост у погледу држања Венеције у овоме рату.

Републику су сумњичили и Французи. Млетачком амбасадору у Паризу, војвода Шуазел, отворено је казао „да је код свих европских влада преовладало мишљење да би се Сенат показао наклоњен у корист Руса ако би дозволио улаз руским бродовима у Котор“. Даље, војвода је додао да он тиме показује пријатељство према Републици, дајући јој могућности да сузбије такве вијести, да Венеција не би остала подозрива према Порти.³⁷ Петнаест дана касније Шуазел је у поновном сусрету с млетачким амбасадором казао „да Република не би видјела злим оком гушење Турског Царства.“³⁸ Оваквим ставом француска дипломатија, досљедна своје антируског ставу, вршила је отворени притисак на Венецију, приписујући Републици жеље од којих је она била врло далеко.

Док су у Паризу оптуживали Републику за наклоност према Русима, у Венецији је маркиз Маруци, по инструкцијама добијеним из Петрограда, радио да привуче Млечане на страну Русије, и у априлу 1770 поднио Сенату један опширни меморијал.³⁹ Сенат није уопште одговорио, сматрајући да је то боље него дати негативан одговор. У Венецији је Маруци био окружен млетачким жбирима, од којих је опат Драганић успио да постане интимни пријатељ Маруција, пред којим је био потпуно повјерљив. Почетком септембра 1770, у разговору са Драганићем, Маруци му је казао да је Сенат пропустио прилику да у савезу са Русијом

³⁴) Исто, с. 14. У извјештају конзула из Ливорна од 13 нов. 1769.

³⁵) Исто, с. 15.

³⁶) Исто, с. 18.

³⁷) Roberto Cessi, *Confidenze di un ministro russo a Venezia nel 1770*, Venezia 1915, s. 8. У извјештају амбасадора од 5 фебруара 1770.

³⁸) Исто, с. 8.

³⁹) Исто, с. 14—15.

врати Мореју, Кандију и цијелу Албанију, „што би им гарантовала његова владарка“. То би била руска награда Републици за један савез против Турака. Руси су од тог евентуалног савеза очекивали поморску базу на Јадрану. Маруци је, у разговору са својим секретаром у присуству Драганића, казао да би Котор био најпогоднија база за руску флоту у току овога рата.⁴⁰ Крит, Мореја и Албанија били су стални мамац руске дипломатије према Републици у току XVIII вијека. Али Венеција није вјеровала у пун успјех Руса на Медитерану. С друге стране, Република је била под јаким утицајем Аустрије која се у току овога рата непријатељски држала према Русији.

Сви напори Маруција да привуче Републику на страну Русије остали су узалудни. У посљедњем разговору са Драганићем, у октобру 1770 године, казао је да се Република показује нерасположеном према његовом двору. Начин на који Венеција испуњава своју неутралност показује да је Сенат у савезу или у споразуму са Портом.⁴¹ Такође, руски амбасадор у Лондону правио је сличне предлоге своме млетачком колеги, али без успјеха. Венеција се одлучно држала неутралности на начин који је у датом моменту био најпогоднији за њу.

---

⁴⁰) Исто, с. 25.

⁴¹) Исто, с. 21.